

سورة الاحقاف

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

گروه علوم قرآن و حدیث

بنی اسرائیل در قرآن و کتاب کافی

استاد راهنما: دکتر علیرضا فخاری

استاد مشاور: دکتر محمد شعبان پور

نگارش: مهدیه دائمی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته علوم قرآن و حدیث

بهمن ۱۳۹۱

فرم گرد آوری اطلاعات پایان نامه‌ها
کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبایی

عنوان: بنی اسرائیل در قرآن و کتاب کافی		
نویسنده / محقق: مهدیه دائمی		
استاد راهنما: دکتر علیرضا فخّاری	استاد مشاور/ داور: دکتر محمد شعبان پور/ دکتر عباس اشرفی	
کتابنامه: ندارد	واژه نامه:	
نوع پایان نامه:	بنیادی ☒ توسعه‌ای ☐ کاربردی ☐	
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	سال تحصیلی: ۹۱-۹۲	
محل تحصیل: تهران	نام دانشگاه: علامه طباطبایی	دانشکده: الهیات و معارف اسلامی
تعداد صفحات: ۱۹۴	گروه آموزشی: علوم قرآن و حدیث	
کلید واژه‌ها به زبان فارسی: بنی اسرائیل، قرآن، موسی، تفضیل.		
کلید واژه‌ها به زبان انگلیسی: priority , Moses. Quran. The children of Israel.		

چکیده

الف. موضوع و طرح مسئله (اهمیت موضوع و هدف): با توجه به حجم آیات مرتبط با بنی اسرائیل، آشنایی هرچه بیشتر با نگاه قرآن و اهل بیت نسبت به این قوم امری ضروری است. بنابراین لزوم پرداختن به این موضوع بدیهی به نظر می‌رسد.

هدف این کار تحقیقی، بررسی دیدگاه قرآن و روایات در مورد صفات بنی اسرائیل، تفضیل بنی اسرائیل، علت نکوهش این قوم در قرآن، دلیل ایذاء پیامبران، ریشه و پیامد رفتارهای آنان و... است.

ب. مبانی نظری شامل مرور مختصری از منابع، چارچوب نظری و پرسش‌ها و فرضیه‌ها: کتب تفسیری مهم‌ترین منبع مورد استفاده در نگارش این پایان‌نامه بود. این تحقیق بر مبنای دو سؤال اصلی است:

۱- مقصود قرآن از بنی اسرائیل چه گروهی است؟

۲- از نظر قرآن بنی اسرائیل دارای چه ویژگی‌ها و صفاتی بوده‌اند؟

در پی این سئوالات فرضیه‌هایی نیز مطرح شد که عبارتند از:

۱- بنی اسرائیل قومی بزرگ است که موجودیت آن به قبل از زمان حضرت موسی (ع) باز می‌گردد و این قوم تا زمان پیامبر اسلام (ص) هم وجود داشته‌اند.

۲- بنی اسرائیل در قرآن قومی سرکش، نافرمان و گناهکار معرفی شده است.

بعد از پیدایش سئوالات و طرح فرضیه‌ها، به منظور بررسی صحت فرضیه‌ها آیات مرتبط با بنی اسرائیل بررسی و نظرات مفسران و در برخی موارد مورخان بیان شد.

ب. روش تحقیق شامل تعریف مفاهیم، روش تحقیق، جامعه مورد تحقیق، نمونه‌گیری و روش‌های نمونه‌گیری، ابزار اندازه‌گیری، نحوه اجرای آن، شیوه گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها: برای نگارش پایان‌نامه از روش تحقیق توصیفی و برای جمع‌آوری مطالب روش کتابخانه‌ای استفاده شد. ابتدا با مراجعه به کتب فیش برداری صورت گرفت و سپس مطالب جمع‌بندی و دسته‌بندی شد.

ت. یافته‌های تحقیق: - بنی اسرائیل قومی است که از زمان حضرت یعقوب (ع) شکل می‌گیرد و در طول تاریخ گسترش پیدا می‌کند. برخی از خطاب‌های قرآن کریم نسبت به بنی اسرائیل، متوجه یهودیان است.

- صفات اخلاقی بنی اسرائیل که در قرآن ذکر شده، عبارت است از: صبر، بهانه‌جویی، دنیاطلبی، عهد شکنی، هواپرستی، کفر.

ث. نتیجه‌گیری و پیشنهادات: خداوند بنی اسرائیل را بر همه جهانیان "تفضیل" داد اما آن‌ها این نعمت را پاس نداشتند و مرتکب گناهان مختلف شدند. مهم‌ترین دلیل گناهان بنی اسرائیل آلودگی آن‌ها به گناهان و در رأس آن‌ها علاقه و وابستگی شدید به دنیا بود که باعث ذلت و خواری و گمراهی آن‌ها گردید. گناهانی که بنی اسرائیل مرتکب شدند عواقبی نیز برای آن‌ها در پی داشت که بعضی از آن‌ها در این دنیا بر آن‌ها وارد شد و بعضی دیگر مربوط به آخرت است.

پیشنهاد می‌شود به منظور فهم بهتر دیدگاه روایات در مورد این گروه کتبی مورد بررسی قرار گیرند که حجم بیشتری از روایات مرتبط با این موضوع را در خود جای داده‌اند. نکته دیگر اینکه موضوعات مختلفی در رابطه در قرآن مطرح شده که امکان تحقیق دارد و با توجه به عنایت قرآن به این قوم بررسی این موضوعات امری بایسته است.

صحت اطلاعات مندرج در این فرم بر اساس محتوای پایان‌نامه و ضوابط مندرج در فرم را گواهی می‌نمایم.

نام استاد راهنما:

سمت علمی:

نام دانشکده:

رئیس کتابخانه:

چکیده

بنی اسرائیل نام قومی است که در آیات مختلف قرآن مطالبی درباره آنها بیان شده است. هرچند این عنوان بیشتر برای پیروان آیین حضرت موسی (ع) و دین یهود به کار می‌رود اما این قوم از زمان حضرت یعقوب (ع) شکل گرفت و در دوره‌های بعد هم وجود داشتند به گونه‌ای که حدود یک چهارم از آیاتی که در آنها واژه بنی اسرائیل آمده درباره افرادی از این قوم است که در زمان پیامبر اسلام (ص) زندگی می‌کردند.

به گفته قرآن خداوند قوم بنی اسرائیل را بر سایرین "تفضیل" داد. ظاهراً این تفضیل به جهت نعمت‌های خاص خداوند نسبت به آنها بود که چه در عصر خود آنها و چه در تمام اعصار بعد منحصر به این قوم بوده است که از جمله آنها می‌توان به عبور آنها از دریا، جوشیدن آب از سنگ، زندگی دوباره بعد از مرگ و ... اشاره کرد. هرچند که این قوم نه تنها شکرگذار این نعمت‌ها نبودند بلکه با گناهان بسیار زمینه ساز نزول غضب الهی بر خود شدند.

علت گناهایی که بنی اسرائیل مرتکب شدند، روحیات و صفات خاص آنها بود. این قوم گروهی دنیا دوست و هواپرست بودند و به دلیل این ویژگی‌ها بود که هرگاه مطلبی را مخالف با خواسته‌های خود می‌دیدند در مقابل آن عکس‌العمل نشان می‌دادند و حتی از کشتن پیامبران نیز ابایی نداشتند تا جایی که در قرآن به عنوان گروهی پیامبرکش معرفی شدند.

از آنجا که پیامبران بسیاری بین بنی اسرائیل مبعوث شدند، نوع برخورد و رفتار این قوم با پیامبران نیز مسئله‌ای دیگر است که در آیات مختلف قرآن به آن پرداخته شده است و در اکثر موارد به دلیل رفتارهای ناپسندی که در قبال آنها داشتند، مورد مذمت قرار گرفتند. هرچند که با توجه به روحیه و صفات خاص بنی اسرائیل رفتار آنها با پیامبران مختلف نیز در اکثر موارد نکوهیده است.

گناهان بنی اسرائیل، عواقبی را هم برای آنها در پی داشت که بعضی از آنها در این دنیا بر آنها وارد شد و بعضی دیگر مربوط به آخرت است.

کلید واژه: بنی اسرائیل، قرآن، موسی، تفضیل.

فهرست

۱.....	مقدمه
۳.....	فصل اول: کلیات
۴.....	۱-۱- تبیین موضوع
۵.....	۱-۲- ضرورت و اهداف تحقیق
۶.....	۱-۳- پیشینه پژوهش
۷.....	۱-۳- روش تحقیق
۷.....	۱-۴- معنای لغوی و اصطلاحی بنی اسرائیل
۸.....	۱-۵- تعریف مصداقی بنی اسرائیل
۱۴.....	فصل دوم: تاریخ بنی اسرائیل
۱۵.....	۲-۱- رخدادهای قبل از بعثت حضرت موسی (ع)
۱۵.....	۲-۱-۱- ورود به مصر
۱۷.....	۲-۲- رخدادهای عصر حضرت موسی (ع)
۱۸.....	۲-۲-۱- آزار و اذیت بنی اسرائیل توسط مصریان
۱۹.....	۲-۲-۲- خروج از مصر
۲۰.....	۲-۲-۳- پرستش گوساله
۲۱.....	۲-۲-۴- میقات
۲۲.....	۲-۲-۵- قرار گرفتن کوه بالای سر بنی اسرائیل
۲۲.....	۲-۲-۶- سرگردانی در تیه
۲۳.....	۲-۲-۷- نزول منّ و سلوی

- ۲۴ ۲-۳- رخدادهای بعد از حضرت موسی (ع)
- ۲۴ ۲-۳-۱- ورود به ارض موعود
- ۲۵ ۲-۳-۲- دوران پادشاهی
- ۲۵ ۲-۳-۲-۱- حکومت طالوت
- ۲۷ ۲-۳-۲-۲- حکومت حضرت داود (ع)
- 29 ۲-۳-۲-۳- حکومت حضرت سلیمان (ع)
- 31 ۲-۳-۳- کیفر فساد
- 34 فصل سوم: ویژگی‌های بنی اسرائیل
- 35 ۳-۱- ویژگی‌های مثبت
- 35 ۳-۱-۱- صبر
- ۳۷ ۳-۱-۲- امر به معروف و نهی از منکر
- ۳۸ ۳-۲- ویژگی‌های منفی
- ۳۹ ۳-۲-۱- بهانه‌جویی
- ۳۹ ۳-۲-۱-۱- اعتراض به غذای یکسان
- ۴۱ ۳-۲-۱-۲- درخواست رؤیت خدا
- ۴۳ ۳-۲-۱-۳- طرح سؤالات بیجا
- ۴۵ ۳-۲-۲- دنیا طلبی
- ۴۵ ۳-۲-۲-۱- عهد شکنی
- ۵۰ ۳-۲-۲-۲- تحریف کلام خدا
- ۵۵ ۳-۲-۲-۳- تجاوز به حدود الهی
- ۵۸ ۳-۲-۳- هوا پرستی
- ۵۸ ۳-۲-۳-۱- گوساله پرستی

۶۳ کشتن پیامبران ۲-۳-۲-۳
۶۵ کفر ۳-۳-۲-۳
۶۹ فصل چهارم: پیامد رفتارهای بنی اسرائیل
۷۰ ۱-۴ پیامدهای مثبت صبر
۷۰ ۱-۱-۴ وارث شدن شرق و غرب
۷۳ ۲-۱-۴ منصوب شدن به عنوان ائمه هدایتگر
۷۳ ۲-۴ پیامدهای منفی
۷۴ ۱-۲-۴ صاعقه
۷۵ ۲-۲-۴ کشتن یکدیگر
۷۸ ۳-۲-۴ قساوت قلب و دور شدن از رحمت خدا
۷۹ ۴-۲-۴ مسخ شدن
۸۳ ۵-۲-۴ تحریم طیبات
۸۵ ۶-۲-۴ جبط اعمال
۸۶ ۷-۲-۴ سرگردانی
۸۸ ۸-۲-۴ کوری و کری
۸۹ ۹-۲-۴ انحراف دلها
۹۰ ۱۰-۲-۴ نزول غضب
۹۴ فصل پنجم: تفضیل بنی اسرائیل
۹۵ ۱-۵ فضل در لغت
۹۵ ۲-۵ فضل در قرآن
۹۷ ۳-۵ تفضیل بنی اسرائیل
۱۰۰ ۴-۵ مصادیق تفضیل

- ۱۰۰ ۵-۴-۱- نجات از فرعونیان و شکنجه‌های آنها
- ۱۰۴ ۵-۴-۲- عبور از دریا و غرق شدن فرعونیان
- ۱۰۸ ۵-۴-۳- سایه افکندن ابرها و نزول منّ و سلوی
- ۱۱۰ ۵-۴-۴- جاری شدن چشمه از سنگ
- ۱۱۲ ۵-۴-۵- زنده شدن دوباره علمای قوم
- ۱۱۶ ۵-۴-۶- ارسال پیامبران
- ۱۱۹ فصل ششم: برخورد بنی اسرائیل با پیامبران
- ۱۲۰ ۶-۱- حضرت موسی (ع)
- ۱۲۰ ۶-۱-۱- ایمان آوردن عده‌ای اندک
- ۱۲۲ ۶-۱-۲- توهین به حضرت موسی (ع)
- ۱۲۴ ۶-۱-۳- سرپیچی از فرمان جنگ
- ۱۲۶ ۶-۱-۴- آزار حضرت موسی (ع)
- ۱۲۸ ۶-۲- حضرت هارون (ع)
- ۱۲۸ ۶-۲-۱- بی‌توجهی به سخنان حضرت هارون (ع)
- ۱۳۰ ۶-۳- طالوت
- ۱۳۰ ۶-۳-۱- درخواست تعیین پادشاه
- ۱۳۱ ۶-۳-۲- اعتراض به حکومت طالوت
- ۱۳۵ ۶-۳-۳- آزمایش نهر و تجزیه سپاهیان طالوت
- ۱۳۷ ۶-۴- حضرت داود (ع)
- ۱۳۷ ۶-۴-۱- لعنت کردن کفار بنی اسرائیل
- ۱۳۹ ۶-۵- حضرت سلیمان (ع)
- ۱۴۰ ۶-۵-۱- نسبت دادن کفر و سحر به حضرت سلیمان (ع)

۱۴۲ (ع) حضرت مسیح
۱۴۲ ۱-۶-۶-عموم بنی اسرائیل
۱۴۲ ۱-۶-۶-۱-تهمت زدن به مریم
۱۴۴ ۱-۶-۶-۲-عدم ایمان با وجود معجزات فراوان
۱۴۸ ۱-۶-۶-۳-کفر بنی اسرائیل
۱۴۹ (ع) ادعای کشتن مسیح
۱۵۱ ۲-۶-۶-حواریون
۱۵۱ ۱-۶-۶-۲-ایمان حواریون
۱۵۳ ۲-۶-۶-۲-درخواست نزول مائده
۱۵۵ ۷-۶-پیامبر اسلام (ص)
155 ۱-۷-۶-پیمان پیامبر و یهود
157 ۲-۷-۶-عهد شکنی بنی قینقاع
158 ۳-۷-۶-توطئه بنی نضیر و طرح قتل پیامبر
160 ۴-۷-۶-عدم بازپرداخت اموال مسلمین
161 ۵-۷-۶-ایمان در آغاز روز و کفر در پایان روز
162 ۶-۷-۶-پنهان کردن حقایق تورات
164 ۷-۷-۶-بهبانه جویی
167 نتیجه گیری
172 فهرست آیات
۱۸۳ فهرست احادیث
۱۸۵ فهرست منابع

مقدمه

خداوند متعال برای عبرت اندوزی مخاطبان قرآن، به بیان سرگذشت عده‌ای از اقوام پیشین پرداخته و ضمن بیان رفتار و عملکرد آن‌ها عاقبت امر آن‌ها را نیز بیان کرده است. در بین این اقوام بنی‌اسرائیل قومی است که بیش از همه به آن پرداخته شده و داستان‌های این قوم در سوره‌های مختلف قرآن بیان شده است به طوری که تعداد زیادی از آیات قرآن به بنی‌اسرائیل اختصاص دارد.

بیان آزارهایی که بنی‌اسرائیل از دشمنان خود دیدند، نجات آن‌ها از فرعونیان، انعام ویژه خداوند نسبت به این قوم، گوساله پرستی آن‌ها و بعثت پیامبران فراوان بخش‌هایی از مسائل مربوط به این قوم است که در قرآن مطرح شده است.

به گونه‌ای که از آیات قرآن برمی‌آید، بنی‌اسرائیل قومی دنیا دوست و پیمان شکن بودند. از مجموع ویژگی‌هایی که قرآن کریم برای این گروه بیان می‌کند چنین به نظر می‌رسد که آن‌ها قومی لجوج، خود برترین، دنیا دوست و عهدشکن بودند و به دلیل همین ویژگی‌ها بود که همواره در مقابل انبیاء ایستادند و شاید به همین جهت بود که پیامبران فراوانی در میان آن‌ها مبعوث شدند.

به دلیل این نوع رفتار بنی‌اسرائیل و با توجه به اینکه قرآن بسیار به بیان سرگذشت این قوم پرداخته، لازم است با بررسی آیات مرتبط با این قوم از رفتار و عاقبت آن‌ها نتیجه صحیح گرفت و از آنجا که سخنان ائمه (ع) تنها راه‌گشای ما در فهم کلام الهی است، بر ماست که از سخنان این بزرگواران استفاده کنیم از این رو با بررسی صفحه به صفحه کتاب "کافی" - مهم‌ترین کتاب حدیثی شیعه - احادیث اندکی را که در ارتباط با این موضوع در این کتاب موجود بود، در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفت.

در این پایان‌نامه تلاش شده آنچه در قرآن در رابطه با بنی‌اسرائیل بیان شده اعم از صفات این گروه، تاریخ آن‌ها، نوع برخوردشان با پیامبران و ... بررسی شود تا به دیدگاه کلی که قرآن در رابطه با این قوم دارد برسیم.

مطالب مطرح شده در این تحقیق در شش فصل ذکر شده است:

در فصل اول به بیان کلیات اختصاص دارد. سپس تاریخ بنی‌اسرائیل مورد بررسی قرار گرفته است؛ این تاریخ به سه بخش قبل، معاصر و بعد از حضرت موسی (ع) تقسیم شده و به مطالب تاریخی که در قرآن به آن‌ها اشاره شده است پرداخته شده است.

در مرحله بعد ویژگی‌های بنی‌اسرائیل ذکر شده است. این ویژگی‌ها به دو بخش مثبت و منفی تقسیم شده و از آنجا که رفتارهای بنی‌اسرائیل معلول صفات آن‌ها بوده، نمونه‌هایی از این رفتارها ذکر شده است.

فصل چهارم به بررسی پیامدهای رفتارهای بنی‌اسرائیل اختصاص دارد به این معنا که هر کدام از این رفتارها چه اثر مثبت و یا منفی دنیوی یا اخروی برای آن‌ها در پی داشته است. بررسی تفضیل بنی‌اسرائیل و مقصود از این تفضیل و مصادیق آن مطلبی است که در فصل پنجم به آن پرداخته شده است. فصل پایانی نیز به بیان نوع برخورد بنی‌اسرائیل با پیامبران اختصاص دارد.

فصل اول:

کلیات

در این تحقیق تلاش شده دیدگاه قرآن در مورد بنی اسرائیل، ویژگی‌ها و صفات آن‌ها، نوع برخورد آن‌ها با انبیاء، کارشکنی‌های آن‌ها و به طور کلی آنچه در قرآن در رابطه با این قوم بیان شده بررسی شود.

۱-۱- تبیین موضوع

تعداد زیادی از آیات قرآن به بیان سرگذشت بنی اسرائیل اختصاص دارد و قرآن کریم بیش از هر قوم دیگری به بیان سرگذشت و این قوم رفتارهای آنان پرداخته است. بر این اساس بررسی دیدگاه قرآن در رابطه با این قوم امری ضروری است که در این تحقیق سعی شده به آن پرداخته شود.

در این رابطه سئوالات مختلفی مطرح شد که اصلی‌ترین آن‌ها دو سؤال زیر بود:

۱- مقصود قرآن از بنی اسرائیل چه گروهی است؟

۲- از نظر قرآن بنی اسرائیل دارای چه ویژگی‌ها و صفاتی بوده‌اند؟

با توجه به مسائلی که در ارتباط با این قوم در قرآن مطرح شده، سئوالات دیگری نیز مطرح شد که عبارتند از:

الف - مقصود از تفضیل بنی اسرائیل چیست و این تفضیل مربوط به چه زمانی است؟

ب - چرا با وجود تفضیل بنی اسرائیل، این گروه بارها مورد مذمت قرآن قرار گرفته‌اند؟

ج - علت رفتارهای نامناسب و اذیت و آزار بنی اسرائیل در برابر پیامبران چه بود؟

در پی این سئوالات فرضیه‌هایی نیز مطرح شد که عبارتند از:

۱- بنی اسرائیل قومی بزرگ است که موجودیت آن به قبل از زمان حضرت موسی (ع) بازمی‌گردد و این قوم

تا زمان پیامبر اسلام (ص) هم وجود داشته‌اند.

۲- بنی اسرائیل در قرآن قومی سرکش، نافرمان و گناهگار معرفی شده است.

الف- خداوند با اعطای نعمتهایی خاص به بنی اسرائیل، آن‌ها را در بین امت‌های عصر خود ممتاز کرد و احتمالاً مقصود از تفضیل همین نعمت‌هاست.

ب- اعمال ناشایستی که بنی اسرائیل در طول تاریخ مرتکب شدند علت مذمت این گروه در قرآن است.

ج- وابستگی و علاقه وافر به دنیا منشأ اصلی تمام گناهان بنی اسرائیل بود.

بعد از پیدایش سئوالات و طرح فرضیه‌ها، به منظور بررسی صحت فرضیه‌ها آیات مرتبط با بنی اسرائیل بررسی و نظرات مفسران و در برخی موارد مورخان بیان شد. در ارائه و بررسی مطالب از کتب تفسیری شیعه و سنی، گزارش‌های تاریخی و روایات مرتبطی که در کتاب کافی وجود داشت استفاده و تلاش شد ضمن بیان نظریه‌های مختلف، نظر برتر معرفی شود.

۲-۲- ضرورت و اهداف تحقیق

برگزیدن این موضوع برای پژوهش در آشنایی هرچه بیشتر با نگاه قرآن و اهل بیت نسبت به قومی است که در احادیث با امت اسلام مقایسه شدند و این آشنایی باید موجب بصیرت و عبرت شود.

بر ماست که از خود بیرسیم چرا قرآن تا این حد به مسائل گوناگون این قوم پرداخته و خداوند چه هدفی داشته که بیشتر موارد اختلاف بنی اسرائیل را در کتاب خود آورده:

(إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ) این قرآن اکثر چیزهایی را که بنی اسرائیل در آن اختلاف دارند برای آنان بیان می‌کند (نمل / ۷۶)

بنابراین لزوم پرداختن به این موضوع بدیهی به نظر می‌رسد.

هدف و منظور ما در این کار تحقیقی ارائه پاسخ‌هایی درخور به سئوالاتی است که در صفحات قبل ذکر شد: سئوالاتی در مورد صفات بنی‌اسرائیل، تفضیل بنی‌اسرائیل، علت نکوهش این قوم در قرآن، دلیل ایذاء پیامبران، ریشه و پیامد رفتارهای آنان و... .

بر این اساس یافتن پاسخ‌هایی مناسب از قرآن و کتب حدیث قطعاً می‌تواند راهگشا باشد.

۱-۳- پیشینه پژوهش

در رابطه با این موضوع کتاب‌ها و پایان‌نامه‌های مختلفی نگاشته شده است از جمله:

کتاب "چهره یهود در قرآن" اثر "عفیف عبد الفتاح طباره"، این کتاب بیشتر به جنبه‌های تاریخی مطرح شده در قرآن در رابطه با این قوم توجه کرده و به صفات و نیز کارشکنی‌های این قوم در قبال پیامبران کمتر پرداخته است.

"برخورد پیامبر(ص) و یهودیان حجاز" نوشته "مصطفی صادقی"، کتاب ارزشمند دیگر در ارتباط با این موضوع است؛ اما این کتاب همان‌گونه که از نام آن پیدا است فقط به رابطه این قوم و پیامبر اسلام (ص) پرداخته است.

علاوه بر کتاب‌های مختلفی که در ارتباط با بنی‌اسرائیل نوشته شده، پایان‌نامه‌هایی نیز در رابطه با این قوم نگاشته شده که در مرکز "علوم و فناوری اطلاعات" موجود است.

"بررسی تطبیقی سیره حضرت موسی (ع) و بنی‌اسرائیل در قرآن و تورات" عنوان یکی از پایان‌نامه‌های موجود در این مرکز است. در این اثر حیات حضرت موسی (ع) و رفتار بنی‌اسرائیل، قبل و بعد از بعثت حضرت موسی (ع) تا زمان سرگردانی آن‌ها در بیابان مورد بررسی قرار گرفته است.

"برخورد بنی اسرائیل با انبیاء بعد از موسی (ع) تا حضرت عیسی (ع) در قرآن و عهدین" اثر دیگر در رابطه با بنی اسرائیل است که در آن علاوه بر بررسی مختصر تاریخ بنی اسرائیل به شیوه برخورد این قوم با انبیاء الهی نیز پرداخته شده است.

مسئله‌ای که در هر دو پایان‌نامه ذکر شده وجود دارد، پرداختن آن‌ها به بخشی از موضوعات مرتبط با بنی اسرائیل و غفلت از بخش‌های دیگر است چنان که در پایان‌نامه اول، بنی اسرائیل معاصر حضرت موسی (ع) مورد بررسی قرار گرفته است و اثر دوم همان‌گونه که از نام آن پیدا است تنها به یکی از موضوعات مرتب با بنی اسرائیل پرداخته است اما در تحقیق حاضر سعی شده مطالب مرتبط با بنی اسرائیل به طور کلی مورد بررسی قرار گیرد. هرچند این کار بسیار مشکل و نیازمند بررسی بیشتر است.

۱- ۴- روش تحقیق

برای نگارش پایان‌نامه حاضر از روش تحقیق توصیفی و برای جمع آوری مطالب روش کتابخانه‌ای استفاده شد. ابتدا با مراجعه به کتب فیش برداری صورت گرفت و سپس مطالب جمع بندی و دسته بندی شد.

لازم به ذکر است در ترجمه آیات از ترجمه آیت الله ناصر مکارم شیرازی و برای ترجمه روایات کتاب کافی از ترجمه آقای مصطفوی استفاده شده است و روایات مرتبط با آیات، ذیل آیه و در بحث مرتبط با آن آیه بیان شده است.

۱- ۵- معنای لغوی و اصطلاحی بنی اسرائیل

برای بررسی صحیح سرگذشت بنی اسرائیل، پیش از هر چیز دانستن معنای لغوی و اصطلاحی این واژه ضروری است.

بنی اسرائیل مرکب از دو کلمه "بنی" و "اسرائیل" است. "بنی" جمع "ابن" به معنای فرزند پسر است (طوسی، التبیان فی تفسیر القرآن، ج ۱، ص ۱۸۰؛ طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۱، ص ۲۰۶). "اسرائیل" نیز واژه‌ای عبری است که از دو کلمه "اسراء" و "ئیل" تشکیل شده و معنای آن در زبان عبری مانند "عبدالله" در لغت عرب است (طوسی، همان؛ رازی، روض الجنان و روح الجنان، ج ۱، ص ۲۳۷). مفسران متفقند مقصود از "اسرائیل" حضرت یعقوب (ع) است (طبری، جامع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۱، ص ۱۹۷؛ زمخشری، الکشاف عن حقائق التنزیل، ج ۱، ص ۱۳۱؛ طبرسی، همان، ص ۲۰۷؛ طالقانی، پرتوی از قرآن، ج ۱، ص ۱۳۸). در روایتی از امام علی (ع) این کلمه نام دیگر حضرت یعقوب (ع) معرفی شده است (عروسی حویزی، نور الثقلین، ج ۱، ص ۷۱) هرچند بر اساس نقلی دیگر این نام، لقب ایشان است (قرشی، قاموس قرآن، ج ۱، ص ۸۱؛ حریری، فرهنگ اصطلاحات قرآنی، ص ۳۹). علامه طباطبایی مجاهدت حضرت یعقوب (ع) در راه خدا را علت نامیده شدن ایشان به این نام می‌داند (المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۳، ص ۳۴۵). از نظر یهودیان، اسرائیل به معنای پیروز شده بر خداست و آن‌گونه که در کتاب مقدس آنان آمده یعقوب شبی را تا صبح با خدا کشتی گرفت و در نهایت بر خدا پیروز شد و از آن پس خداوند نام او را از یعقوب به اسرائیل تغییر داد (پیدایش، ۲۸-۲۴: ۳۲).

بنی اسرائیل اولاد حضرت یعقوب (ع) بودند که از دوازده فرزند او به وجود آمده بودند (حسینی تهرانی، نور ملکوت قرآن، ج ۴، ص ۲۹۸). امام رضا (ع) نیز در روایتی اسباط دوازده گانه را فرزندان حضرت یعقوب (ع) معرفی می‌کند (عروسی حویزی، نور الثقلین، ج ۲، ص ۸۷).

۱-۵- تعریف مصداقی بنی اسرائیل

کاربرد قرآنی این واژه مربوط به معاصرین حضرت موسی (ع) و در بیشتر موارد مربوط به پیروان آئین ایشان بعد از آن حضرت است. در قرآن مخاطبان اولیه دعوت حضرت مسیح (ع) نیز با نام بنی اسرائیل خوانده شده‌اند (آل عمران / ۴۹؛ صف / ۱۴). اما در مورد پیروان آئین موسی (ع) در عصر پیامبر، هرچند که یکی از

مستشرقان معتقد است که در قرآن از یهودیان معاصر پیامبر اسلام (ص) با لفظ یهود و از یهودیان عهد قدیم با نام بنی اسرائیل یاد شده (جفری، واژه های دخیل در قرآن، صص ۴۲۱-۴۲۰)، اما در آیاتی از قرآن یهودیان معاصر پیامبر اسلام (ص) با عنوان بنی اسرائیل خوانده شده‌اند. به عنوان نمونه در آیه‌ای در اثبات حقانیت قرآن چنین آمده:

(قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَتْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَىٰ مِثْلِهِ فَأَمَنْ وَاسْتَكْبَرْتُمْ إِنْ أَلَّهِ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ) بگو به من خبر دهید اگر این قرآن از سوی خدا باشد و شما به آن کافر شوید، در حالی که شاهی از بنی اسرائیل بر آن شهادت دهد، و او ایمان آورد و شما استکبار کنید خداوند گروه ستمگر را هدایت نمی کند. (احقاف / ۱۰)

از آنجا که این آیه در مقام احتجاج با مشرکان برای اثبات حقانیت قرآن است، این شاهد باید از معاصرین آن‌ها باشد تا سخن او حجت باشد.

ذیل این آیه از ابن عباس و مجاهد نقل شده مقصود از شاهی از بنی اسرائیل، "عبدالله بن سلام" از یهودیان معاصر پیامبر است (طوسی، التبیان فی تفسیر القرآن، ج ۹، ص ۲۷۱؛ طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۹، ص ۱۲۳؛ کاشانی، منهج الصادقین، ج ۸، ص ۳۰۶). در روایتی آمده عبدالله بن سلام درباره موقعیت خود از یهود سؤال کرد و آن‌ها وی را عالم‌ترین فرد یهود معرفی کردند در این هنگام عبدالله بن سلام به رسالت پیامبر و تصریح تورات بر پیامبری ایشان شهادت داد و اظهار ایمان کرد و این آیه در شأن او نازل شد (طوسی، همان؛ طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۸، ص ۱۹۴؛ مکارم شیرازی، نمونه، ج ۲۱، صص ۳۱۴-۳۱۳).

و در آیه‌ای دیگر آمده:

(أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَةٌ أَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ) آیا همین نشانه برای آن‌ها کافی نیست که علمای بنی اسرائیل به خوبی از آن آگاهند؟ (شعراء / ۱۹۷)